

Mert ugyanaz, ámde mégsem
egyik tükre a másik?
a vénebb ül és didereg,
a másik meg nem fázik.

Ha egy híján hús az egyik,
s tizenkilenc – egykutya,
amaz inkább skálás pánsíp,
emez rekedt furulya.

Szavat szóba ölténének,
egymást jócskán hülyéznek,
aztán mint két parti fűzfa,
csak a homokot néznék.

Illyés Gyuláné

A SEMMI KÖZELÍT

1983. február 13.–1983. április 15.

„– halld a szép, régi verset:
te spectem suprema mihi
cum venerit hora – »utolsó
órám, ha majd távozni hí:
szememet tereád emelnem«
és – te teneam moriens
deficiente manu – »téged
fogjon bukó kezem.« Te ments...

Mert angyali fölényetekkel,
asszonyok, ti, ti értitek
kezelní a vérébe mocskult
hóstit is úgy, mint a kisdedet,
s mert halál és szerelem egy ágy,
s mert végezzük bárhogy is ill,
lemeztelenít a halál és
tisztátalanná aljasít,
s mert régtől fogva te előléd
a titkom se csak az enyém,
segíts át anya-türelemmel
elpusztulásom szégyenén.”

(Illyés Gyula: MENEDÉK)

1983. február 13., vasárnap

Délelőtt felhívom Ivánt (dr. Topolánszky Iván, körzeti és egyben családi, „házi”-orvosunk), mert Gyula nagyon fáradtan ébredt, gyöngé. Kérem, jöjjön el. Azonnal jön, nagyobb bajt nem talál, Gyula láztalan, pulzusa 72 (ahogy a pacemaker működteti).

Étvágytalan. Ebéd után rövid hidegrázás, majd 39° a láz. Fölhívom újra Ivánt; a szám nem felel. Anyósát kérdezem: Az Operába mentek el (felesége ott dolgozik) a *Parsifal*t megnézni. Utána valahol összeül a társaság, késő éjjel érnek csak haza.

Fölhívom Rétságit (a Kútvölgyi-kórház neves belgyógyászt, professzorát) otthon. Nem tud eljönni, ügyeletes, de földiktálja, Gyula milyen gyógyszert milyen mennyiségben, milyen időközben szedjen, a láztól függően.

Fölhívom Wabrosch Gézát a János-kórházban (az urológián vezető kiváló főorvos), nincs bent. Telefonálok a lakására, este tíz után lesz csak otthon, mondják.

Fölhívom dr. Szabó Józsefet, a szintén jó ismerős szakorvost a János-kórházban, majd lakásán, nem található.

Vasárnap van.

A láz emelkedett.

Fölhívom Márton Istvánt, a Péterfy utcai kórház belgyógyász főorvosát – már többször vizsgálta Gyulát, Wabrosch ajánlatára –; máris indul. Valószínűleg vírusos influenza, most járvány van, magas lázzal, általában néhány nap alatt rendbe jön. Antibiotikumot ír fel, s elmondja, hogyan szedje. Ika azonnal elhozza a patikából. A rendelkezés szerint beadom, a láz csökken, viszonylag nyugodt éjszaka.

Február 14., hétfő

Reggel: 37,5. Iván jön, a vizelet tiszta, szív, pulzus, vérnyomás rendben.

Iván évek – évtizedek óta kezeli Gyulát. Teljesen megbízunk benne, nemcsak szaktudásában, lelkiismeretességében, hanem abban a baráti érzésében is, amit az orvosi hivatásán és kezelésén kívül és felül, Gyula iránt, mint egy idősebb, megbecsült barát iránt érez.

Február 15., kedd

Hála isten, Gyula láztalan. Iván: kontrollvizsgálatok rendben. Megnyugszunk. Étvágya is jobb. Tréfálunk, örülünk, abban a reményben, hogy Gyula néhány napon belül meggyógyul.

Február 16., szerda

Láztalan. De a gyomor táján és baloldalt enyhe fájdalmat érez. Iván: a vizsgálatok nem mutatnak rendellenességet. Az antibiotikumot szedi napok óta, rendszeresen.

Keveset eszik (diétásan).

Február 17., csütörtök

Iván: minden rendben.

Február 18., péntek

Gyula gyenge, fáradt, levert, étvágytalan.

Iván megvizsgálja: nincs rosszabbodás.

Február 19., szombat

Gyula fáradékony, levert, kedvtelen, nincs javulás.

Február 20., vasárnap

Gyula a nagyszobában dolgozik a sarokablaknál. Valamiért föláll, megtántorodik, hátrazuhan, a nevemet kiáltja, egy ugrással ott vagyok, még sikerül felfognom, feje a kárpitozott székre csúszik, lassan leengedem, párnát teszek a feje alá.

Február 21., hétfő

Iván csak későn tud jönni, rengeteg az influenzás. A vizeletben genny (nyomokban). A Pyassant nevű antibiotikumról áttérés a többször kipróbált és mindig jól ható Geopenre.

Február 22., kedd

Geopen, Gyula állapota változatlan, gyenge, kedvtelen, de még dolgozik (verset ír).

Február 23., szerda

Geopen. Mintha javult volna valamit. Úszni küld. (Nem megyek, nem merem egyedül hagyni.)

Február 24., csütörtök

Bal oldali derékfájdalmai kezdődnek. Geopen. Iván: a vizsgálatok nem mutatnak rosszabbodást. Gyula még sétálgat, szokott helyén (a két nagy ablak közt) üldögél, ír.

HOGY VÉGZEM?

Hogy végzem? Nem tudom. Akárhogy:
a búcsú szavát már tudom:
azt rendelem: túlélj
és minden lépésed legyen áldott
s bünt is büntudatlan ítélj –

(1983. február 21–25.)

Február 25., péntek

A bal oldali derékfájdalmak erősödnek. Iván: a vizeletben genny, nyomokban. Jónak látná a kórházi kivizsgálást. Ezt Gyula hevesen visszautasítja. Nem akar bemenni, semmiképpen.

Február 26., szombat

Iván korán jön, vesemedence-gyulladásra gyanakszik. A kórházi kivizsgálást határozottan szükségesnek tartja. Telefonálok még reggel Wabrosch professzornak (éppen mellette van Szabó József is). A tünetekre – hőemelkedés és fájdalmak – a kórházi befekvést javasolja (Gyula tiltakozik). Wabrosch: ha rosszabbodnék az állapota, hívjam, jönnék. Délután erős hidegrázás után Gyula láza fölmegegy 39,1, majd 39,4 fokra. Wabrosch már nincs a kórházban, haza csak 8-9 körül ér. Hívom Szabó Józsefet, aki Gyulát szintén régóta kezeli, igen megbízható, rokonszenves, azonnal eljön. Megvizsgálja Gyulát. Itthon nem kezelhető, rögtön be kell mennie a kórházba. Ő előresiet,

előkészíti a szobát és a vizsgálatokat. Gyula nagyon nem szívesen megy. Szabó határozott: feltétlenül kórházi kezelés kell. Gyorsan összecsomagolunk. Ika visz be a János-kórházba, az urológiára. Gyula egyenesen a vizsgálóasztalra kerül. Először röntgen, aztán hosszú ideig mindenféle műszerrel vizsgálják. „A bal vese lassabban dolgozik.”

Infúziót kap sokféle gyógyszerrel, 4 litert. Ivánt telefonon értesítjük Gyula állapotról.

Február 27., vasárnap

Egyszemélyes szobát kap (az asztal helyett nekem is betesznek egy pamlagot). II. emelet, 13-as szoba, 13-as ágy, 13-as ágynemű.

Reggel ágya köré gyűlnek az orvosok. Gyula látszólag tréfálkozva mondja, de komolyan érti: „Most bejöttem ide a kórházba, itt vagytok körülöttem, de megmondom, nem fogok meggyógyulni. Nem akarok meggyógyulni. Csak arra kérlek benneteket, ne hagyjatok nagyon szenvedni.” Az orvosok igyekeznek tréfásan válaszolni, megnyugtatóan. Ismét infúziókat kap, kb. újra 4 liternyit, gyógyszerek, fájdalomcsillapítók és tápláló anyagok vannak benne.

Ika otthon főz, és hoz be ételt. Számomra is. Én ugyanis nem akarok a kórházban enni, bár fölajánlották, de nem fogadom el. De Gyula csak egy kevés zöldséglevest, rizst és csirkehúst eszik. Hangulata nem rossz, beszélgetünk, tervezgetünk.

Wabrosch délután még bejön, kikisérem. Csak nekem mondja: Gyula vesemedence-gyulladásos súlyos, bal veséje alig működik, attól tart, meg kell operálni.

Február 28., hétfő

Gyomrában is fájdalmak kezdődnek. Belgyógyászati vizsgálatok. Az osztály belgyógyász főorvosa, Salamon, Salvus-vizet rendel és sok sétát.

Infúziók, fájdalomcsillapítókkal.

Délután Gyulával a folyosón sétálunk, nem sokat, mert a fájdalmat növeli a mozgás.

Március 1., kedd

Bal oldali deréktáji fájdalmi még tartanak, a gyomorpanasza erősödik. Az infúziók és benne az orvosságok hatására enyhül.

Ika ebédet hoz. Gyula – egy keveset – eszik, inkább iszik, levest, tejet.

Március 2., szerda

Hajnal felé hallok, hogy Gyula lélegzése felgyorsul. Láz? De elég hamar megnyugszik. Kérem Wabroscht, tartsanak konzíliumot a gyomorpanaszokra és a pacemakerre.

Gyula lázadni kezd az infúziók ellen.

Du. 3-kor konzílium. Résztvevők: Szabó Zoltán professzor (a pacemakert ő tette be) megvizsgálja, ezzel semmi baj; Rétsági György belgyógyász professzor, Kútvolgyi-kórház; Salamon belgyógyász főorvos, János-kórház; Wabrosch Géza tanár, urológus főorvos; Szabó József főorvos, urológus szakorvos; Kovács József osztályos orvos, urológus szakorvos, ők mind a János-kórházban dolgoznak. Gyula megismétli előttük, amit vasárnap mondott: Eljutott a véghez, nem fél a haláltól, de kéri, ne engedjék sokat szenvedni. (A tanácskozáson természetesen nincs ott.) Szilárd ételt nem kíván; az orvosok szerint nem kell erőltetni; az infúzióban van tápláló anyag is, orvosság is, fájdalomcsillapító is.

A konzílium – előttem – súlyos, de gyógyítható betegséget állapít meg.

(A felsorolt orvosok csaknem mindegyike évek – van köztük, aki évtizedek – óta ismerős. Noszkay Aurélt a kitűnő szívspecialista, Haynal Imre professzor tanácsára 1952-ben kerestük föl először, s mindvégig egyik fontos kezelőorvosa maradt. Ezeket a különféle betegségeit, kórházi befekvéseit, fájdalmait Illyés Gyula a NAPLÓJEGYZE-TEK-ben is leírta. Az utolsó – 1979–1983 közti – évek naplói azonban kötetben még nem kerültek nyilvánosságra. Megjelenésük világosabbá és érthetőbbé fogja tenni Illyés Gyula életének utolsó hat hetét.)

Március 3., csütörtök

A bal oldali vese- és gyomorfájdalom még tart.

Ika hoz neki is, nekem is ételt. Vigasztalja apját: neki is volt vesemedence-gyulladás a – az első terhességével egy időben –, emiatt nem kaphatott erős fájdalomcsillapítót, fájt, de meggyógyult.

Gyulának, hogy csökkenteni lehessen az infúzió mennyiségét, sok folyadékot kell innia.

A mai nap étele-itala:

- 2 dl tej
- 2 dl tejeskávé (világos)
- 2 dl tejeskávé (világos)
- 2 dl leves
- 2 dl teás tej
- 2 dl tejeskávé (világos)

Kérem, hogy csináljanak gyomorvizsgálatot, mert az a fájdalom erősödik. Wabrosch: egyszerre nem lehet kettőt; előbb a veseműtét veszélyét kell elkerülni, a vesét rendbe hozni, aztán kerülhet sor a gyomorra.

A fájdalmakat Gyula fegyelmezetten viseli. Az orvosságokat beveszi. A vizsgálatokat eltűri.

(Ez a kórházi naplővezetés úgy kezdődött, hogy az orvosok kérték: tartsam nyilván, jegyezzem föl, naponta mennyi folyadékot fogyaszt, mert ehhez alkalmazkodik bizonyos fokig a szükséges folyadékmennyiség infúzióban, s – talán – részben a véradást is befolyásolhatja. Azután a bevett gyógyszerek nevével bővíttem az anyagot, a fájdalomcsillapítókkal, csitítókkal-nyugtatókkal, anélkül, hogy név szerint csoportosítva megjelöljem hatásukat. Most úgy érzem, főleg minden alkalommal felsorolni, elég csak összefoglalóan: „a megszokott vagy a szokásos gyógyszerek”. A táplálkozásra vonatkozó adatokat nem hagyom el. Végül a napló röviden bár, de kikerekedett Illyés Gyula viselkedésére, szavaira, beszélgetésünkre, egész állapotára is.)

Március 4., péntek

Lassan kialakultak a napi tennivalók: $\frac{1}{2}$ 6-kor kelek, rendbe hozom magam és az ágyat. Kimegyek a folyosóra, a konyhába, elkészítem a reggelit (a hivatalos reggelit csak 9-10 óra körül hozzák), Gyula korai reggelihez szokott. Bekísérem őt a szobához tartozó zuhanyozóba és vissza, utána csőrös csészeből adom a reggelit.

A mai napi adagja:

- 2 dl víz
- 3 dl tejeskávé
- 2 dl teás tej
- 3 dl leves
- $\frac{1}{2}$ dl tejbedara
- 1 dl tej

Napközben többször elszunnyad.

Amikor ébren van, beszélgetünk, mellette ülök (széken), egymásnak döntjük a vállunkat. Szereti, ha fogom a kezét, összekulcsoljuk az ujjainkat.

A vesemedence-gyulladás javulni kezd, a gyomorfájdalom fokozódik.

Március 5., szombat

Délelőtt:

1 dl tej
2 dl víz (Salvus)
3 dl tejeskávé
2 dl víz (Salvus)
1 1/2 dl teás tej

Ezek mellett még infúziókat is adnak. Újra lázad ellene. Ilyenkor mindig végig figyelem, nem csúszik-e ki a tű; gyakran fogom a karját, amikor közben elalszik.

Megkérdeztem az orvosokat, nem lehetne-e az infúziókat a nyakhajlatban vagy a könyökhajlatban elhelyezett „kanül”-be adni. Nem kellene a vénát keresni, szurkálni. Nem, mondták, az már maga is egy kis műtét. Nem mertem erőltetni, nem értek hozzá.

Délutáni fogyasztása:

2 dl Salvus-víz
1 1/2 dl Salvus-víz
1 1/2 dl teás tej
2 dl teás tej
2 dl Salvus

Az infúziókban vitaminok, fájdalomcsillapítók.

Gyula étkezése aszerint módosul, hogy éppen mire van étvágya. Reggel telefonon megbeszéljük Ikával, és ő naponta hozza számunkra az ételt-italt. Gyula azonban most semmi szilárd ételt nem kíván.

Március 6., vasárnap

Az éjszakák általában nyugodtak. Kap altatót.

A mai „étkezés”-e:

2 dl Salvus-víz
2 1/2 dl tejeskávé
3 dl tejeskávé
2 dl Salvus-víz
3 dl tejeskávé

A folyadékokban kevés a változatosság, de az orvosi rendelkezés és az ő – Gyula – választása alapján fogyasztja.

Kora délelőtt látogatóban Iván. Vele a megszokott kellemes – még enyhe humorral is átszótt – hang és társalgás. Vagy Gyula csak fegyelmezi magát?

A mai vasárnap nehéz volt, sok fájdalommal. Kétóránként kért és kapott csillapítókat.

Késő délután hányt: majdnem fekete, sűrű vért. Megijedek. Házasságunk előtt és az elején volt súlyosan vérző gyomorfekélye. Márton István belgyógyászt hívják, a Péterfy Sándor utcai kórház belgyógyász főorvosát. Már ismerjük Kitűnő szakorvos, megbízható, lelkiismeretes. Azonnal jön. Észreveszem: a sok vér láttán – együtt-

érzésből – mintha ő is megdöbbenne, nehezen titkolja. A vesemedence-gyulladás mellett gyomorfekély fejlődött ki. Vérző, de gyógyítható. Tagametet rendel. És ajánlja a gyomorvizsgálatot.

Március 7., hétfő

Gyomorvizsgálaton a IV. belosztályon, Szlamka tanárnál. Egy vékony gumicsövecskét kell lenyelni, a végén egy kicsi kis lámpa. „Gyomortükrözés”.

„Óriás fekély”. A röntgen nem mutatta ki, az 1980-as, az 1982-es főlvétel sem. Mert hirtelen keletkezett a lázas, gyulladásszerű állapot és legyengült szervezet következtében, mondják az orvosok.

Gyula a vizsgálatot nagyon hősiiesen tűrte.

Sikerült négyszemközt beszélnem a tanárral: gyógyíthatónak látszik. Nem sikerült ugyan a szövettani vizsgálat számára anyagot kiemelni, de az óriás fekély nem jelent rosszindulatú bajt.

Reggel 2 dl tea
délben 1/2 dl leves
egyéb semmi.

Infúziók.

Kivéve a vizsgálat idejét, egész nap végig aludt, nem evett, nem beszélt.

Március 8., kedd

2 dl víz (egy kis borral ízesítve)
3 dl tejbedara
1 dl tejbedara
2 dl leves
2 dl tej
5 dl boros víz

Histodil- (a magyar Tagamet) kúra kezdődik. Étkezés közben naponta 3x1 tablettát, elalvás előtt 2. Jóformán egész nap aludt, fájdalmat nem jelzett. Délután újabb konzilium volt: Wabrosch, Rétsági, Salamon, Szabó József, Kovács József. A vesemedence-gyulladás javult, a műtét elkerülhetőnek látszik; de a gyomorműtétet nem lehet kockáztatni, amíg a másik – a vese- – operáció bizonyosan nem lesz szükséges.

Március 9., szerda

Nyugodt éjszaka.

2 dl málnaszörp
2 dl kamillatea
2 1/2 dl teás tej
1 dl tea
2 dl leves
2 dl teás tej
1 dl madártej

Reggel egy zacskó vért adtak infúzióban, délután három zacskó vért, este fájdalomcsillapító injekciót.

Újra kérdem: a sok infúziót és injekciót nem lehetne-e egy kis kanulón át beadni a nyakhajlatnál vagy a könyökhajlatban? „Nem, az már maga is egy kis műtét.” Remélik, nem lesz szükség rá.

Március 10., csütörtök

A mai étel-italadag:

2 dl kamillatea
2 dl málnaszörp
1 1/2 dl boros víz
1 1/2 dl tejbedara

Fájdalomcsillapító injekciók.

Még reggel 1 liter infúzió fájdalomcsitítókkal.

1 dl leves
1/2 dl spenót
1/2 dl madártej

4 adag vér infúzióban.

A gyomorfájdalom erősödik, újabb csitítók.

Az orvosi látogatásokra mindig van tréfás szava, erősen tartja magát.

Én sokat olvasok, mellette.

Neki is föl-fölolvasok, de a fájdalomcsillapítók kábulatában el-elalszik közben.

Ikát meg-megkérdezi – tréfásan –, amivel otthon a vendégeket szokta fogadni: „Mi hír a világban?”

Március 11., péntek

2 dl kamillatea
1 dl tej
néhány falat (kockacukor nagyságú vajás-lekváros kenyér)
1 dl tej
4 falat vajás-lekváros kenyér
1/2 dl tej
1 1/2 dl tejbedara
1 liter infúzió

Ika délután mindennap hozza az ételeket mindkettőnknek, de nagyrészt vissza is viszi. Ikával elbeszélget, érdeklődik az unokák. Ma volt az első nap, hogy nem reagál, nem néz Ikára, félalvásban van a sok csillapítótól: azt kapott (mert kért) reggel 7-kor, de 10-kor, du. 1/2 1-kor, 4-kor.

Depressziós, „életunt”? Minek örülne, ha csak egy kicsit is? Telefonálok a Bethlen Gábor-alapítvány ügyében Für Lajosnak, majd Márton Jánosnak. Sürgetem: ennek, ha sikerülne, talán még tudna örülni Gyula. Ennek az alapítványnak a díjait állampolgárságára való tekintet nélkül megkaphatná minden magyar (tehát a határon kívüliek is!), sőt nem magyar is, aki a magyar ügyet valamilyen területen méltón képviseli.

Kötelezettségvállalás közérdekű célra

(Részlet)

Bethlen Gábor születésének négyszázadik évfordulóját 1980-ban ünnepeltük. Ez az alkalom tudatosította ismét példájának időszerűségét. Bethlen Gábor – mint ismeretes – a három részre szakadt Magyarország érdekeinek erős várává építette Erdélyt. Fejedelemsége – nagy veszedelmek közepette – a benne élő népek: vallások, nemzetiségek közös otthonaként védelmezhetette a nemzeti függetlenség ügyét. A realitásokban

rejlő magasabb lehetőségek felé vitte nemzetét. A tehetség, hűség és szívósság, mellyel magasrendű céljaiért küzdeni tudott, ma is hatékony példa lehet mindazok számára, akik a közösségi érdekű alkotómunkát tekintik hivatásuknak.

Alapítványunkkal – a munkát mértékké avató szocialista művelődéspolitikai céljával összhangban – az ilyen természetű vállalkozásokat szeretnénk támogatni és ösztönözni. Különös tekintettel azokra a vállalkozásokra – határainkon belül és azokon túl –, melyek a magyar nép történelme során felhalmozott értékeit tudatosítják, hitelesen értelmezik, őrzik és gyarapítják. S tekintettel mindazokra a vállalkozásokra is, melyek e térség népeinek megbékélését elősegíthetik.

(Kodály Zoltánné)

(Németh Lászlóné)

(Illyés Gyula)

(Csoóri Sándor)

A leveleket is naponta behozza Ika. Eleinte megbeszéltem Gyulával, melyekre válasszoljak. Ezeket, sőt a folyóiratokat is egyre kevésbé kívánja látni, egyre kevésbé érdeklődik az emberek, az ügyeik, az élet.

(Magam is szinte naponta több gyógyszert szedek be: idegnyugtatót főleg Valeriánát, Andaxint, 6-8-at már. Hogy tudjak derűsen beszélni, mosolyogni, hogy ne lássa aggdódásomat.)

Könnyű vigasszal, üres, elcsépelet szavakkal nem lehet Gyulát megnyugtani. Mert nem tudott annyira hinni soha a dicséretnek, a „hódolat”-nak, mint amennyire fájjt neki a gyűlölet, a gúny, a rosszakarat – még a félreértés is.

Az étkezések idő- és sorrendje aszerint változik, hogy mennyi infúziót és vérvételt kell beiktatni a megszokott reggeli-ebéd-vacsoraidőpontok közé.

Március 12., szombat

2 dl kamillatea

1 dl tejbedara

3 dl teás tej

9 órakor fájdalomcsillapító, vénába

1/2 11 órakor fájdalomcsillapító, izomba

1/2 liter infúzió

„Nem akarok meggyógyulni, meg akarok halni”, „ne gyötörjete”, „ne engedjete élni”, „önzők vagytok, kegyetlenek” – mondja az orvosoknak.

Ebédje: csirkeleves

passzírozott sárgarépa

néhány kockacukor nagyságú tortadarabka

Újra erős fájdalmak. Kovács József azonnal jön, intézkedik, ő még mindig megtalálja azt a vénát, amibe legkönnyebben beadja a fájdalomcsillapítót. 5 óra tájban újra erősödnek a fájdalmak. Az orvosok már elmentek, az ügyeletes orvost áthívták a gégszetre konziliumra. Ez azt jelenti, hogy az egész osztályon nincs egyetlen orvos sem? Mikor jön vissza? Az egyik nővér, B. van épp a nővérszobában: „Várjon a beteg, majd visszajön az orvos. Nem lehet súlyos a baj.” Majdnem kétségbeesetten mondom: – De

súlyos, nagyon súlyos, nagyon nagy fájdalmai vannak. A másik két nővér éppen két kezdő fiatal. Nagyon kedvesek, de nincs még elég gyakorlatuk. Nem hívhatunk valahonnan orvost vagy legalább gyakorlott nővért, aki beadhatja a fájdalomcsillapítót? „Nővér csak az orvos engedélyével” – mondják. „Akkor hívok más osztályról orvost.” Felhívom a III. belosztályt, Vass Ági főorvost keresem vagy Büki osztályorvost. Nincsenek már bent. A kagylót egy másik orvos veszi át. Elmondom, orvosi engedély kellene fájdalomcsillapítók beadására. Átjön, de maga elé kéri az egész kóronyagot, s a folyosón terítgeti szét és kezdi olvasgatni. Ismeri pedig jól Gyulát, a bajait, tavalyelőtt – 1980-ban – hetekig feküdt az osztályán, a pacemakert is akkor tette be neki Szabó Zoltán professzor. „Meg kell ismerni a bajt, hogy engedélyezhessem az injekciót” – mondja, holott a beteglepon egy perc alatt láthatná, hogy milyen gyógyszereket kapott, többször is naponta.

Közben Gyula fájdalma nő. Már majdnem kiabálok, hogy azonnal orvost keritsenek. Végül visszahívják az ügyeletest, aki végre beadja – Gyula hosszú szenvedése után – a csillapítót.

A további táplálék:

$\frac{1}{2}$ liter teás tej
1 dl tejbedara

A nővér – mikor megtudja, hogy Illyés Gyula a beteg – jön, ezerszer bocsánatot kér, a kedvenc írója.

(Nekem akkor még fogalmam sem volt a kórházi orvos-nővér hierarchiáról: kit szabad hívni, kit nem, ha baj van. Nekem a beteg és az orvos viszonya az volt: a beteg szenved, és az orvos azt a csodát tudja megtenni, hogy elmulasztja vagy legalábbis enyhíti a fájdalmat, a betegséget, a depressziót.)

Március 13., vasárnap

2 dl kamillatea
1 dl tejbedara
2 dl teás tej
2 dl hig krumplipüré
2 dl teás tej
 $\frac{1}{2}$ dl málnaszörp
1 dl tejbedara

egy kevés sajt egy falat kenyéren

1 $\frac{1}{2}$ dl tea

Az esti fájdalomcsillapítók (Demalgon, Nospa, Algopyrin) után végigaludta az éjszakát. Reggel nagyon gyenge volt, de a fürdőszobai zuhanyozóba azért sikerült kikísérem.

Délután séta a folyosón, az egyik oldalon Kovács József doktorba, a másikon belém karolva.

Iván jön megint látogatóba. Gyula földerülten fogadja, mint mindig, noha egyre kevésbé kívánja barátai látogatását is.

Gyula nagyon fájdalomtűrő volt. Fegyelmезetten viselte a testi szenvedést. Egyetlen betegségtől „fél” – igen, félt –, ez a rák volt. Édesanyja is, édesapja is rákban halt meg. Édesapja gyomorrákban, hosszan, sokat szenvedve. Többször is említette Gyula, ha kiderülne róla, hogy ez a baja van, azonnal öngyilkos lenne. Ez a betegség ölte meg legjobb barátai közül Babits Mihályt, Kosztolányi Dezsőt, Szabó Lőrincet, Sárközi

Mártát. Ezért titkoltuk előtte még a nevét is a gyógyszernek, és neveztük egyszerűen „bécsi orvosság”-nak. Nálunk nem volt kapható. Bécsben élő barátaink (Szépfalusi Istvánék) küldték. Ők sem tudták, kinek a kezelésére.

Abban az időben, amikor Gyula szülei ilyen fájdalmasan meghaltak, még alig volt ez ellen a félelmetes baj ellen a műtéten kívül gyógyszer. De a hetvenes-nyolcvanas években – az élet meghosszabbítására – már többféle orvossággal is kísérleteztek ellene.

Gyula egészségét szinte egész életén át kísérő – nagyrészt „lelki alapon” keletkezett – gyomorfekély veszélyeztette.

1952-ben azonban Noszka professzor a vizsgálatokból, Gyula bizonyos tüneteiből még nem következtethetett rákra. Ezek a tünetek néhány hónapos kezelés után elmúltak, s két évtizeden át ilyenfajta panasza nem jelentkezett. Vagy csak eltitkolta? Hetvenéves kora előtt egy úgynevezett teljes orvosi kivizsgáláson ment át. Ez semmi komoly veszélyt nem mutatott ki. Hetvenéves korában hirtelen, hevesen támadta meg a baj, hogy a műtétet már nem ajánlották az orvosok. Különböző gyógyszerekkel (ezeket hozattuk Bécsből) újabb évtizeden át sikerült Gyulát életben – és munkaképességben – megtartani.

A két „bécsi orvosság”: a Tace, később az erősebb hatású Extracyt volt.

Március 14., hétfő

2 dl kamillatea
 egy falat sajt, kenyér
 2 dl tea, egy keksz
 2 dl köménymagos leves (ő kívánja)
 1/2 dl madártej
 1/2 dl madártej
 1 1/2 dl boros víz
 2 dl tejbedara

1/2 4-kor Eckhardt Sándor jött (titokban, hogy Gyula ne fogjon gyanút, miért kell hívni hozzá az ország legismertebb onkológusát?). A vizsgálatok nem mutatnak rosszindulatú daganatra, mondta. A gyomortükrözésből sajnos nem lehet megállapítani az óriás fekélyen kívül mást. Az, hogy lefogyott, lehet a gyenge táplálkozás következménye.

Gyula napjában többször is el-elszunnyad, vagy nyugodtan fekszik, nagyon keveset beszél. Mellette ülök, összekulcsoljuk a kezünket. – Ilyenkor vajon mi foglalkoztatja? Egynéhány szava – mondata – elárulja, hogy a „múlt”. A sok gyanú, rágalom, vád és támadás, ami élete hosszán érte. Sok – olykor egymással ellentétes meggyőződésen állók részéről egy időben is. A testi fájdalmat Gyula hősiiesen viselte, de a lelki szenvedésre szinte túlzottan is érzékeny volt. Ez süllyesztette őt a depresszió mélységeibe. Már a PUSZTÁK NÉPÉ-t is hányan elmarasztalták. Álnéven is. Nem tudta feledni azt, amelyik „Illyepusztai”-ként gúnyolta ki. Évek múlva derült ki, hogy a francia álnév (Gerson du Malheureux) kit rejt. 1941-től kezdve és főleg 1944-ben valósággal zuhogott rá a támadás a BABITS EMLÉKKÖNYV, majd a *Magyar Csillag* szerkesztéséért, mert nem tartotta be, „szabotálta” a zsidótörvényt. Üldözött lett maga is; saját hazájában hontalan. A '45-ös „rendszerváltás” után pedig hamarosan „belső emigráns”, „hazai disszidens”.

Március 15., kedd

Étkezése, gyógyszerei kora reggel szokás szerint:

2 dl kamillatea

2 dl tejbedara

később: 1 liter infúzió

4 zacskó vér

(Amikor vért kap, utána 2 óra hosszát nem szabad enni, inni, fölkelni.)

Délben Rétsági György. Vállalja Gyula teljes belgyógyászati kezelését. Följájánlja, átvizsi a Kútvölgyi-kórházba, fürdőszobás különszobába, én is vele lehetek, állandóan. Az orvosi döntés végül az, hogy egyelőre ne mozgassák. Gyógyszereket rendel. Éppen megérkezett a Charaire-ék küldte francia *Tagamet*, előírja, mennyit szedjen belőle. Két hét alatt megjavul – meggyógyulhat – ettől az óriás fekély. Egyelőre az eddigi diétás étkezést javasolja, és kevés mozgást. Ő optimista, a vizsgálatok nem mutatnak olyan bajt, ami nem jöhetne rendbe.

Március 16., szerda

A mai nap tápláléka és gyógyszerei:

2 dl kamillatea

2 1/2 dl tejbedara

5 dl tejes tea, keksz

5 dl infúzió (Nospa-Algopyrin-Demalgon-Steralgin, nagyon erős, hirtelen fájdalomra)

2 dl spenót

1 lágy tojás

1 dl tej

Szomorú, csöndes, csak az orvosi látogatásokra élénkül föl, hogy valami humoros – sőt szarkasztikus – mondással fogadja őket: „Jönnek a pribékek”, „Itt vannak a hóhéraim”. Egyre lemondóbb, egyre többször mondja: „Nem akarok élni.” – Hiába a vigasztalás, hogy milyen nagy szükségük van rá a határon kívüli magyaroknak. „*Nem tudtam semmit elérni.*” Az egész magyarság számára milyen fontos. „*Lefelé megy minden, nem tudok segíteni.*” És az irodalom: Csak legyint. Újra próbálnék valami örömet szerezni neki. Legalább a Bethlen-alapítvány ha sikerülne, talán földerülne egy kicsit. Telefonon beszélek ismét Márton Jánossal (a kuratórium főembere lenne), Köpeczi Bélával, a művelődésügyi miniszterrel. De nem történik semmi. Gyula pedig újra csak legyint. *Nem bízik* a jelenben, a jövőben sem.

Március 17., csütörtök

2 dl kamillatea

2 1/2 dl tejbedara

3 dl tejes tea

fájdalomcsillapító injekció 10 órakor

2 zacskó vér

2 dl leves

1/2 dl spenót

1/2 lágy tojás

2 1/2 dl almakompót, 1 keksz

fájdalomcsillapító injekció 1/2 6-kor

1/2 dl tejbedara

Egy rövid ideig üldögél az ágy szélén, sétálni nem kíván.

Március 18., péntek

Zuhanyozik a fürdőszobában, kikisérem, visszavezetem.

2 dl kamillatea

1 1/2 dl tejbedara

2 1/2 dl tejes tea, keksz

1 1/2 dl Salvus-víz

1/4 dl sárgarépapüré

1 lágy tojás

3 dl málnaszörp (házi, úgy, mint az előbbieik)

keksz

1 1/2 dl boros víz, piskóta

fájdalomcsillapító (Nospa, Demalgon, Papaverin, Algopyrin, Steralgin) 1/2 5-kor

újabb csitító (Nospa, Demalgon, Algopyrin) 1/2 6-kor

2 dl tejes tea

1 dl tejes tea

Megbeszélés Rétsági professzorral: hatékonyabb fájdalomcsillapítót (kábitót) nem adhatnak, mert remény van javulásra, gyógyulásra, s ha elkezdik az erős kábitókat, abból már nem lehet visszahozni.

Az étkezés továbbra is Gyula kívánsága szerint, ízlése szerint. Fontos a sok folyadék.

Március 19., szombat

2 dl kamillatea

1 dl tejbedara

fájdalomcsillapító injekció (Nospa, Demalgon, Algopyrin) 1/2 9-kor

3 dl tejes tea, piskóta

2 dl köményleves

egy nagyon kevés borjúhús, rizs

almakompót

fájdalomcsillapító injekció, mint föntebb, 1/2 2-kor

2 dl teás tej

1/2 3-kor újabb hármás fájdalomcsitító injekció

1 1/2 dl tejbedara

Négy óraker újra heves fájdalmat érez. Orvos megint nincs az osztályon (már negyedik alkalommal!). Átment konziliumra egy másik osztályra. Szinte rendszeresen délután 4 és este 9 közt a kezdő, fiatal ügyeletes orvost áthívják másik osztályra, sőt osztályokra. Ez természetes és érthető. Lehet, hogy egy időben több beteg igényli az orvost? És mire előkerül, rövidebb vagy hosszabb idő múlva, a beteg fájdalma már olyan erős, hogy nem elég a megszokott adag csillapító. Ráadásul ki kell várni, amíg a csitító hat. Injekciónál is majdnem félóra, néha több. Gyulánál tablettával már nem is próbálkoznak. Végre jön az orvos, s beadja az injekciót. Gyakorlott nővér talán ugyanazt megtehetné (?), de orvosi engedély nélkül nem lehet, mondják. Miért nem adhat előre engedélyt az ügyeletes a nővérnek, mielőtt elmegy? Négykor általában a jól képzett, gyakorlott orvosok helyett kezdők veszik át az ügyeletet, gyakorlatlanok. Még akkor is, ha kezelésük gondos, lelkiismeretes, megbízható.

1 1/2 dl tejbedara

1 1/2 dl málnaszörp

újra fájdalomcsitító 6 óraker

Március 20., vasárnap

- 2 1/2 dl kamillatea
- 2 1/2 dl köményleves, piritott kiflidarabkák
- 2 dl teás tej
- 2 dl krumplikrém
- 1/2 lágy tojás
- 1 1/2 dl almakompót
- 2 1/2 dl tejes tea

Reggelente, ha szívesen veszi, én borotválom, villanyborotvával. (Eddig – az ostrom óta – csak a haját nyírtam le én.)

Március 21., hétfő

Hajnaltól gyomorvérzése van, kihányja. Rétságának telefon, 1 óra tájban jön.

- 2 dl kamillatea
- 2 dl tejbédara
- 2 zacskó vér

Pusztai Sándor papköltő meghalt, operációja után néhány napra. Ő feküdt Gyula előtt ebben a szobában, ebben az ágyban.

³/₄ 10-kor a szokott fájdalomcsillapító izomba, 10-kor Demalgon intravénásan.

Reggel óta szerelők dolgoznak a fürdőszobában. Már a múlt héten kezdték. A lezuhalt és a hullni készülő csempéket kellett újra fölrakni: már másodszor. Nem lehet bemenni, a nagy létra betölti a kis helyiséget. És azonkívül por, piszok, zaj, ócska dohányfüst, mindez beszívárog a betegszobába is. Gyulát ez a hanyag, henye munka nagyon izgatja. Nemcsak mert zavarja, nem zuhanyozhat, hanem mert: *így dolgoznak?*

- 2 dl kamillatea
- 1 1/2 dl tejbédara
- 2 dl zöldségleves
- 1/2 lágy tojás
- 2 dl teás tej
- 1 1/2 dl almakompót
- 2 dl köményleves

Pedig a csempézést tényleg – valóban – csináló fiatalembernek (a másik kettő, idősebb, csak be-benézt) már adtam előre „csúsztató pénzt”, hogy siessen a munkával.

Ika a rengeteg munkája közt is szorgalmasan jön naponta, hozza a maga főzte ételleket, apja mellé ül, párnáját igazgatja, beszámol a két kicsiről és Gyusziról – ő pótolja most Ikát, és tartja a családban a jó hangulatot, az otthont. Ez érdekli legjobban Gyulát; az unokák nevének említésére is felcsillan a szeme.

Március 22., kedd

Gyula ma az átlagnál valamivel többet evett.

- 2 dl kamillatea
- 3 dl tejbédara (híg)
- 1 1/2 dl tejes tea, keksz (egy)
- 2 1/2 dl csirkeleves tésztával
- csirkehús, krumplipürével
- (egy nagyobb evőkanál)
- 1/2 dl almakompót

2 dl teás tej, keksz
1 dl krumplipüré
 $\frac{1}{2}$ dl boros víz

1 és 2 óra között Rétsági és Wabrosch: remélnék, jobban van, vérzés nincs.

Este $\frac{1}{2}$ 8-kor és újra 9-kor a szokott csitítók és gyógyszerek: Tagamet, 1 altató (Noxyron).

Március 23., szerda

A többnapos csemperakás után végre megígérték: a fürdőszobában a villanyt is rendbe hozzák. Egyik lámpa sem ég, teljes a sötétség odabent, a helyiségnek nincs ablaka. Talán három-négyszer is kértem, javítsák meg. Végre jön szerelő, kettő is, három nap után. Mi a baj? – kérdezem a fiatalembert, aki bent ül a sötétben, cigarettázva. „Nincs a burákban körte, kilopták”, mondja természetes hangon. És miért nem tesznek be? „Mert csak egy körtét hoztunk. Most jön a kollégám, és hozza a másikat.” (Otthon, ha kiég a villanykörte? Bemegy közülünk valaki, aki észreveszi, a kamrába, kihozza a mindig készletben tartottakból a szükségeset, a rosszat kicsavarja, és helyébe teszi a jót. Öt perc az egész.) Itt a kórháznak két szakalkalmazottja három nap alatt tudta csak „diagnosztizálni” a hiányt, és pótolni.

Persze Gyula erre is fölfigyel, elkomorodik: *mi lesz ilyen munka mellett ezzel az országgal?*

Zuhanyozni tud – egyedül is – újra.

2 $\frac{1}{2}$ dl kamillatea
2 $\frac{1}{2}$ dl tejbedara
2 dl tejes tea, keksz
1 dl leves
egy kevés rizs, lágy tojás
1 dl boros víz
2 dl köményleves piritott kiflifalatokkal
 $\frac{1}{2}$ sült alma

2 zacskó vér; az első adag is rosszul csöpögött, a másodikat abba kellett hagyni, hasztalan kísérleteztek vele.

Gyula dideregni kezdett. A megszokott orvosok, Wabrosch, Szabó, Kovács, Szolnoki már nem voltak bent. Később egy pohár boros víz.

Március 24., csütörtök

A katétert – kísérletül – kivették.

2 dl kamillatea
2 $\frac{1}{2}$ dl tejbedara
 $\frac{1}{2}$ sült alma
2 $\frac{1}{2}$ dl tea
néhány falat kenyér, sajttal
1 dl köményleves piritott kiflidarabkákkal

Hidegrázás fogja el Gyulát, hirtelen fölugrik a láz utána: 38,6, nem eszik – nem iszik.

Vénába kap 2 Algopyrin-injekciót.

Este egy-két harapás sonka, krémsajttal, 2 deci boros víz.

$\frac{1}{4}$ 8-kor fájdalom- és lázcsillapító injekció.

Nyugodt éjszaka.

Március 25., péntek

Hajnalban, $\frac{1}{2}$ 5-kor a szokott csillapító injekció.

2 dl kamillatea

Geopen, ehhez sok folyadékot kell inni

2 dl víz

1 dl tejbedara

1 $\frac{1}{2}$ dl köményleves

Déltájban valami újfajta (?) fájdalomcsillapítót adnak, intravénásan (Dolergan?), az erős fájdalomra és a láz ellen. Láza ismét 38,2. Ezzel körülbelül 3 óráig mélyen aludt.

Utána 2 dl húsleves

1 $\frac{1}{2}$ dl boros víz (2 Geopen)

1 $\frac{1}{2}$ dl boros víz

1 $\frac{1}{2}$ dl boros víz

2 dl boros víz

1 dl boros víz

3 falat piskóta, 2 Geopen

A francia Tagamet elfogyott, a magyar Histodilt szedi helyette. Du. 6 körül a szokott csillapítók.

Ma egész délelőtt berregett a telefon, nyilván elromlott, kikapcsolták. Kértem a főnővért, legyen szíves megjavíttatni, minél előbb. Nagyon kedvesen megígérte.

Március 26., szombat

Hőmérséklet 36,1.

2 dl kamillatea

1 dl víz

2 dl málnaszörp

2 dl tejbedara

3 szem aszaltszilva-kompót

1 Histodil, 2 Geopen

2 $\frac{1}{2}$ dl tejes tea

6 falat túrós-vajas kenyérke

1 $\frac{1}{2}$ dl málnaszörp

2 dl húsleves

egy kevés rakott krumpli

1 $\frac{1}{2}$ dl kompótlé, 2 Geopen

$\frac{1}{2}$ 5-kor a szokott fájdalomcsillapító.

$\frac{3}{4}$ 6-kor Demalgon-Algopyrin-injekció. Utána néhány csuklás és mély, szinte eszméletlen alvás, estig.

1 $\frac{1}{2}$ dl tejes tea, 2 Geopen

Hőemelkedés délben 37,8; este 37,4.

A telefon egész nap „süket” volt. Újra kértem, hogy hozassák rendbe. Mert ha ez a szobában lévő telefon rossz, és telefonálnom kell, csak a nővérszobába mehetek. Ott nehezen kapni vonalat, sokat kell várnom. Gyula egyedül marad a szobában, mindig kér, ne maradjak el soká, ne hagyjam egyedül. Újra megígérték, hogy megjavíttatják a telefont.

Topolánszky Iván volt itt, negyedszer már, mióta Gyula itt fekszik. Hálás vagyok neki, hogy szombatját vagy vasárnapját áldozza fel minden héten a látogatásra. Ő is reméli a gyógyulást.

Más látogatót Gyula nem kíván, még a legjobb barátait sem. Többen telefonálnak, Czimer gyakran, de elnézést kérek Gyula nevében is. Gyula nem akarja, hogy ilyen állapotban lássák. Épp ma egy hónapja jöttünk be a kórházba.

Március 27., vasárnap

Hőmérséklete 35,3.

2 dl kamillatea
 1 1/2 dl tejbedara, 2 Geopen
 2 dl tejes tea
 6 falat vajás-lekváros kenyér
 1 1/2 dl boros víz, 1 keksz
 1 dl húsleves, 2 Geopen
 a szokott fájdalomcsillapítók 2 óra körül
 1 1/2 dl boros víz
 2 dl köményleves, piritott kiflifatokkal
 1 1/2 dl boros víz
 6 óra körül fájdalomcsillapítók
 10 óra körül fájdalomcsillapítók

A telefon – természetesen – még mindig rossz, süket. „Vonalhiba”.

A Remekírók sorozatban megjelent első kötetét nézzük, a verseket. Már régebben is, többször bosszankodott, hogy nem tetszik neki a válogatás. Pedig amikor eredetiben – még csak legépelve – elküldték a válogatott versek listáját, ő átigazította, én legépeltem, és a szabadságon levő Béládi helyett elküldtük helyettesének (?), Belíanak. Megbeszéltük, ha majd újra kiadják, mi maradjon ki belőle, milyen vers, és mi kerüljön a helyére. Keressem elő a nálunk meglevő javított listamásolatot – azt bízta rám Gyula, s az legyen mérvadó. De, mondom én, mihelyt hazamegyünk, együtt keressük majd meg. (Azóta megkerestem és megtaláltam. Tehát ha újra kiadnák majd a Remekírók kötetét, teljesíteni lehet – kell! – kívánságát.)

Március 28., hétfő

2 dl kamillatea
 1 1/2 dl köményleves, 2 Geopen
 8 óra körül fájdalomcsillapító izomba
 1/2 9-kor újra fájdalomcsillapító (vénába)
 2 dl tejes tea, 2 falat vajás kenyér
 10 óraker a harmadik (vegyes) fájdalomcsillapító
 11 óraker a negyedik fájdalomcsillapító

Az egyik kórházi alkalmazott bizalmasan félrehív (nevét nem mondja), vigyük otthoni kezelésre Gyulát, nagy daganat van benne. Az egyik orvos is: ő hazavitte édesanyját, s utolsó idejét nyugodtabban töltötte. Egy-egy percre hívtak ki a folyosóra a tanácsadók. Teljesen összetörve jöttem vissza, de mosolyogva, nehogy Gyula meglássa rajtam az aggodalmat. Hát ennyire reménytelen volna az állapota? Megköszöntem a fölvilágosítást, a tanácsot. De az agyam nem tudta elfogadni – még befogadni, elhinni

sem –, hogy ilyen közel lehet a vég. Hiszen az orvosok szerint a vizsgálatok napról napra mind azt bizonyítják, gyógyítható még a betegsége. De a tanácsok arról mégis meggyőztek, hogy szakvélemény szerint is milyen jót tenne Gyulának az otthon, ha csak néhány napra is. A tavaszodó kert, a tág kilátás, a szép nagy szoba, könyvei – a család, az unokák! Bizalmam a gyógyulásban újra megerősödött.

*

A telefont „megjavították”. Nem volt se „kábelhiba”, se „vonalhiba”, se másféle „hiba”. Egy üres szobából kellett volna csak egy ujjpöccintéssel átbillenteni az oda kapcsolt vonalat. S mennyi izgalmat okozott Gyulának ez a telefonhiány!

Március 29., kedd

Nyugodt éjjel.

A zuhanyozás már nehezen megy egyedül.

Soványodik.

2 dl kamillatea

1 1/2 dl tejbedara, 2 Geopen

Délben: „Flórikám, én nagyon nagy beteg vagyok” – és néz rám az elkeskenyedett arcában óriásira nőtt – válaszra váró – világos szemével.

Az igazat mondom neki, amit az orvosok naponta ismételnék, és amit minden erőmből hinni akarok: „De ezek a legjobb orvosok, szavahihetők. Naponta vizsgálnak, az eredmény jó: mind azt mutatja, hogy átvészeled ezt a bajt is, mint annyi más. A veséd is rendbe jött, nem kell műtét, a gyomorvérzés is elmúlt. Húsvétra talán haza is engednek.”

Egy kis örömet, egy kis életkedvet mi adhatna neki?

Harmadszor próbálom a Bethlen-alapítványt. Hívom Márton Jánost a lakáson. Nincs otthon. Nem veszi fel senki a kagylót. Hívom a hivatalát, a Mezőgazdasági Kutató Intézetet. Ott fölveszi valaki: „Az igazgató úr otthoni telefonja rossz; ő maga a hivatalba már nem megy vissza; holnap reggel vidékre utazik, azután valószínűleg – vesegörccsei miatt kórházba fekszik.”

Más magas rangú helyen is kísérletezem. Az illető külföldön van.

Ika, mint mindennap, jön az ételekkel, hozza a vigasztaló kedvességét, szépségét, mosolyát. A család (Gyuszi, Judit, Bálint) üzeneteit, az otthoni levegőt.

Gyula további „étkezése”:

1 1/2 deci teás tej

5 falat vajás-lekváros (minden esetben házi főzésű baracklekváros) kenyér

1 deci szilvakompót

2 zacskó vér (4 dl)

Délután a szokott – hármas – fájdalomcsillapító, vénába.

Néhány óra múlva 1/2 ampulla Seduxen, 1 mgr koffein, vénába.

Este újra a hármas csitító, izomba.

Ahogy megülik az idő és erősödnek a fájdalmak, az tudatosul benne, hogy „kifelé megy”, egyre gyakrabban menekül a családba, az otthonba. Valósággal körülvéshi magát velük, beburkolózik velük. Egyre többet beszél a legközelebbi, legszűkebb környezetéről, hozzátartozóiról. Szinte hasonló szavakkal ismételtén dicséri Ikat, az unokákat és Gyuszit. De aggasztja nagyon a jövőjük.

Március 30., szerda

Nyugodt éjszaka.

Zuhanyozás nehezen, úgy, mint tegnap. (Már az is jó, hogy nem rosszabb.)

2 deci kamillatea

1 1/2 deci köményleves

1/4 10-kor az eddignél erősebb fájdalom, erősebb csillapítók

3 deci tejbedara

infúzióban gyógyszerek

Viszonylag nyugodt nap, majdnem végig aludt vagy félálomban volt.

Délután konzilium (Rétsági, Wabrosch, Szám, Salamon, Kovács József).

Én: – Őszinte választ kérek. Hogy van Gyula? Cél: minél tovább éljen, minél kevesebb fájdalommal.

Orvosi válasz: „Újabb gyomortükrözéssel lehetne talán pontosabbat mondani. De minek gyötörni? A belgyógyászati leletek (vizelet, vérkép, vérnyomás, sziv stb.) jók. Ezzel járni is lehetne.”

– Mi az, ami a gyógyulás szempontjából előnyösebb, kedvezőbb? Mit lehet előre látni?

„Műtétről szó sem lehet (gyomor). Nagy felelőtlenség volna. Ott maradna a műtőasztalon. Mi van az óriás fekély alatt, van-e daganat? Nem lehet tudni.”

– Nem lehetne-e húsvétra – legalább átmenetileg – hazavinni? Állandó orvosi, ápolónői segítségel?

„Semmiképpen. Hogyan oldanák meg a fájdalomcsillapítást? A katéterezéseket? Az infúziót, a vérátömlesztést házilag? És ha már útközben, a rázkódástól átszakad egy ér?” Teljesen ellene vannak, egyhangúan, valamennyien.

Fölmerült Gyula esetleges átvitele a Kútvölgyi-kórházba. Rétsági szívesen vállalná.

De a János-kórházban is ugyanazt a kezelést kapja. A környezetváltozás most nem lenne jó, még ennyi sem, ez a konzilium döntése.

Most már naponta egyre több nyugtatót veszek be, néha szinte a kábulatig, hogy fegyelmezni tudjam kitörő fájdalmamat, kétségbeesésemet.

Ami Gyulának a legnagyobb vigaszt, reményt nyújtja, az: Ika. Amig Ika bent van nála, olykor most már egy-két órán át, engem is könnyebben nélkülöz. (Hogy akkor intézzem a halaszthatatlan telefonokat, válaszoljak a legfontosabb levelekre.) Megnyugvást ad neki, hogy Ika milyen nagyszerű anya, kitűnő jellem, hogy a két unoka milyen egészséges és szép, és hogy Gyuszi milyen szeretettel veszi őket körül. Egyre jobban megkedveli őt is, átlagon jóval felüli kulturáltságáért, képességeiért és megbízható becsületességéért. De: mi lesz velük?

Március 31., csütörtök

Megjött Svájcból (Fáth Lajos révén) az eredeti Tagamet. Mától kezdve Gyula azt szedi, az orvosi előírás szerint.

2 1/2 dl kamillatea

1/2 dl kompótlé

4 aszalt szilva, főzve

1 1/2 dl köményleves 4 szelet pirított kiflivel

1/2 deci svájci vitamin

a szokásos hármass csitító

2 deci (házi) málnaszörp

- 3 kiskanál spenót
- $\frac{1}{2}$ 3-kor fájdalomcsillapító
- 3 órakor $\frac{1}{2}$ Dolergan
- 4-kor fájdalomcsillapító + B₁₂ vitamin
- 1 deci krumplileves 1 tojássárgájával
- 1 deci tej
- 1 deci víz (Salvus)
- este csillapító kúp

A folyadékot (leves, dara) csőrös csészéből issza, a málnaszörpöt, boros vizet pohárból. Az evése etetés továbbra is: jobban esik, ha én adom szájába – biztató szavakkal – a falatokat.

A leveleket, folyóiratokat Ika szorgalmasan naponta behozza. Gyula azt már teljesen rám bízta: átnézem, ami nagyon fontos, arra válaszolok, intézkedem, neki beszámolok – helybenhagyja, nem érdekli.

Április 1., péntek

- 2 dl kamillatea
- $\frac{1}{2}$ dl krumplikrémleves tejföllel
- $\frac{1}{2}$ 9 órakor a szokásos csillapítók izomba
- 1 dl vitaminos víz
- $\frac{1}{2}$ 12-kor Depridol csillapító
- 1-kor újra
- $\frac{1}{2}$ deci tej $\frac{1}{2}$ keksszel
- $\frac{1}{4}$ deci húsleves
- 1 deci boros víz
- $\frac{1}{2}$ keksz krémsajttal
- 2 deci boros víz
- 3 falat kenyér krémsajttal
- $\frac{3}{4}$ 8-kor Algopyrin, Demalgon, Seduxen

Nagyon aggaszt, és többször is, fölvtáva kérdezem az orvosokat, hogyan bírhatja Gyula ilyen kevés étellel-itallal? Nagyon legyengül. „A folyadékot tudják pótolni infúzióval, ezekben tápanyagok is vannak. Gyakran kap vért is. Miután fekszik, nem fogyaszt sok energiát, amit kap, annak elég a táplálóértéke.”

Április 2., szombat

Az éjszakák általában nyugodtak. De ma – alvás közben – hurutosan köhécselt. Reggelre elmúlt.

- 2 dl kamillatea
- 1 $\frac{1}{2}$ dl víz (boros)
- intravénás fájdalomcsillapító
- 2 $\frac{1}{2}$ dl víz (boros)
- 1 dl tejbedara
- 1 dl vitamin
- 1 órakor Depridol
- $\frac{1}{2}$ dl húsleves
- 4 falat krémsajtos kenyér
- 3 szem aszaltszilva-kompót

1 dl boros víz
2 falat sajtos kenyér
9 órakor Depridol

Még délelőtt gurulós karosszékben a nővérral kitöltük a folyosóra. De hamar visszakíváncozott a szobába. Hideg volt, a sétáló betegek kíváncsian nézegették. Már kezdettől voltak, akik fölismerték, vagy megtudták, hogy ott van, és szeretettel, aggodalommal érdeklődtek többször is tőlem, hogyan érzi magát.

Úgy látszik, ma erősebben hatottak rá a csillapítók (vagy erősebbek voltak?). Szinte kábulatban feküdt, beszélgetni sem tudtunk, de azért a vállunkat egymáshoz támasztottuk, és kezünket – ujjainkat így is összekulcsoltuk.

A telefon újra nem működik.

Április 3., húsvétvasárnap

Nyugodt éjszaka, azok általában nyugodtak. Reggel a zuhanyozás után elég friss, mosolyog: „Flórikám! A te léted nekem léteérdek.” Az étvágya is jobb.

2 dl kamillatea
1 1/2 dl tejbedara
2 1/2 dl teás tej
3 szeletke krémsajtos kenyér
1/2 dl húsleves
3 falat sonkás kenyér
1 falat diós kalács
1 dl boros víz
2 órakor Depridol tablettá
3 órakor Nospa-Demalgon-injekció izomba
1 1/2 dl boros víz
sült csirkemell (kb. 6x6 cm)
1 1/2 dl boros víz
1 dl tea
1 dl tejbedara
este 9-kor Depridol

Mielőtt Ika megérkezik, hosszasan rám néz: „Flórikám, én meg fogok halni. Készülj föl rá.”

– Nem! Nem! Te vagy az életem, nélküled nincs számomra világ! Nem bírom ki! – És igyekeztem meggyőzni, miért nem halhat meg, nem hagyhatja itt az országot – kire? – és minket, a családot, Ikával, az annyira akart és várt és szívébe zárt unokákkal, Bálinttal, Judittal.

„Föl akarlak készíteni rá, meghalok. Végtelenül szerettelek, szeretlek, és boldoggá tettel. Te voltál és vagy életem legnagyobb szenvedélye. Életem gyökere és magva. És virága! Az éltető levegőm.” Ekkor lépett be Ika.

„Köröttem nagy hazugság van – mondja Ikának. – Végrendelkezni akarok: szeresétek nagyon anyádat. Mindenem a tietek.”

Most Ika próbálja életkedvre hangolni. Gyula később ettől megnyugszik. Nagy megkönnyebbülés. Mielőtt Ika elmegy, még bejelenti, hogy holnap jön látogatóba Iván. „Halottnézőbe” – mondja erre Gyula. Hát mégsem nyugodott meg, nem adta föl a meghalás gondolatát.

Április 4., húsvéthétfő

Nyugodt éjszaka, zuhanyozás széken ülve.

- 2 dl kamillatea
- 1 1/2 dl tejbedara
- 1/4 9-kor Depridol
- 2 dl teás tej
- 3 falat sonkás kenyér
- 1 dl vitamin
- 1/2 dl leves
- 3 falat főtt krumpli, 2 darabka csirkehús
- 1 falat diós kalács
- 1 1/2 dl boros víz
- 1/4 dl madártej
- 5 órakor Depridol
- 1 1/2 dl boros víz
- 3 falat sonkás kenyér
- 1 dl boros víz

Ma újra jobb étvággal evett. De soványodik. A megnőtt szeme szürkés-kék, mint az alkonyat, gyönyörű szép.

Nem kábult, frissebb, mint a múlt héten.

„A bűneimre gondolok, a vétkeimre” – mondja.

– Sorold el nekem, és én fölmentelek. Egyet mondj.

„Nagy Lajoséknál nagyon rossz állapotban voltam lelkileg. Szerelmes voltam magába (*tréfából szoktunk magázódn*), és nem tudtam, mi lesz. Indulatból bevágtam az ablakot, betörtem.”

– És? Ez nem „bűn”, nem bántódhattak meg ezért. De még a bűnt is megbocsátották volna, olyan emlékművet állítottál írásban Nagy Lajosról, mint senki. És más? Akarsz még valamiről beszélni? Amiről nem tudok?

Nem felelt azonnal. Rám nézett azzal az érzéssel telt, meleg tekintetével; megkönnyebbülten, mosolyogva: „Minderről tudsz.”

– Te is rólam. Én téged minden „vétked” alól – visszamenőleg és előre – eleve föloldozlak – mondtam neki. És megnyugodtan, majdnem vidáman, egymásra mosolyogtunk.

Később bejött Iván. Őt Gyula mindig szívesen fogadja. Megnézte a vizsgálatok eredményeit is. Jónak találta Gyula állapotát.

Holnaptól nem lesz itt Szabó József – Gyulának egyik legkedvesebb kezelőorvosa, az NSZK-ba küldik, hivatalosan, egy hónapra.

Április 5., kedd

Nyugodt éjszaka.

Hajnalba – 3 óra körül – egyedül fölült, és a falhoz támaszkodva ült.

- 2 dl kamillatea
- 1 dl tejföl
- 1 1/2 dl tejbedara
- 2 dl teás tej
- 1 dl vitamin
- 1 1/2 dl krumplipüréleves tojássárgájával

1 falat diós kalács
 1 1/2 dl boros víz
 1/4 4-kor Nospa-Demalgon-Algopyrin, B₁₂
 és – nem mondták meg,
 milyen antibiotikum-injekció
 utána 1 falat piskóta
 1 1/2 dl tejbedara
 1/4 9-kor fájdalomcsillapító injekció

Mintha valóban jobban volna egy kicsit. Hihetek az orvosoknak? Az utóbbi napokban már nem kap infúziót, vagy csak keveset, fél-fél litert. A folyadékfogyasztása eleget.

Április 6., szerda

Zavartalan éjszaka. Reggel fölült az ágyban, egyedül. Minden kis jele a javulásnak teljes reménnyel tölt el. Étvágya is mintha javult volna.

2 dl kamillatea
 1 1/2 dl tejbedara
 6 falat sonkás kenyér
 2 dl tejeskávé
 1 1/2 dl vitamin
 2 falat piskóta
 1/2 1-kor antibiotikum és fájdalomcsillapító
 3-4 kiskanálnyi túrós tészta
 1 dl boros víz
 1 1/2 dl tejbedara
 1/2 dl boros víz
 1 1/2 dl boros víz
 8 órakor Debridol tableta
 9 órakor hármass csillapító és Hydrocodin

Érdeklődőbb lett. Majdnem egész délután beszélgettünk. Ismertettem neki a PEN-kongresszusi beszámolót, az *Új Írás* tartalmát, fölolvastam a fontosabb leveleket.

Estére újra teljesen lehangolódott. „Nem akarok enni, nem akarok élni. Az öngyilkosságnak ezt a formáját választom, az éhenhalást.” (Már kezdettől tiltakozott az evés ellen. Minden falatot, minden kortyot szinte csak biztatásra, könyörgésre fogadott el.)

Amire munkájával törekedett, úgy érezte, nem ért el eredményt. Egész életét sikertelennek tartotta. Gyötörte a sok elszenvedett támadás, rágalom, „cenzúra”, a határon kívül élő magyarok egyre nagyobb elnyomása, pusztítása, pusztulása. Őt „szerecsésnek” szokták nevezni. Mit ért el? Még egy folyóirat kiadását sem engedélyezték neki ebben a világban. Ezeket panaszolta, úgy, ahogy súlyos depressziós időszakában. Én persze próbáltam vigasztalni, ahogy csak tudtam, ahogy csak szoktam. De a reggel még javulásába vetett erős reményem halványodott.

Április 7., csütörtök

2 dl kamillatea
 1 1/2 dl tejbedara
 4 falat sonkás kenyér
 2 dl tejeskávé

1 dl vitamin (még van a svájcból)
 2 falat rántotta
 1 $\frac{1}{2}$ dl boros víz
 2 dl tejeskávé
 1 dl boros víz
 2 dl tejbedara
 1 dl boros víz

délben: B₁₂, Nospa, Demalgon, antibiotikum

Konzilium. Az orvosok: Rétsági, Wabrosch, Kovács József. Szerintük a leletek jók. Panaszkodom, hogy keveset eszik, hogy nincs életkedve. Nem veszélyes, ha keveset eszik, mondják. Próbáljam úgy tovább, ahogy kezdettől, minél többször, keveset. De hazamenéséről szó sem lehet, még egy-két napra sem. Gyógytornászt küldenek, Gyula egy kis mozgatására. Két hét múlva újra röntgen és tükrözés lesz.

Április 8., péntek

Éjszaka ismét fölült, föl akart kelni, de nem sikerült egészen egyedül.

2 dl kamillatea
 1 $\frac{1}{2}$ dl tejbedara

Reggel a fürdőszobába akarom kísérni, az ágy végénél föláll, s bár fogom, hirtelen megtántorodik, elsápad, szeme fönnakad, állkapcsa leesik, összeroskad, hasztalan próbálom megtartani. Az ajtó előtt éppen két nővér (Margitka és Marika) áll, kiáltok, beszaladnak, fölemeljük, lefektetjük. Magához tér, halványan mosolyog. Azonnal jön az orvos: „Legyengült.” „Kollapszus.” Az ápolónők is megijedtek, nekem a szívverésem akadt el, hogy – Gyula bágyadt, depressziós, szomorú. Hol találjak számára valami reményt, örömet, biztatót, ami az életkedvét egy kicsit erősíti? – újra meg újra ez a gondom. Sehonnan nincs jó hír. Talán ha a folyóiratkérésük meghallgatásra találna? Semmi remény rá. Adhatna fölélnkülést a Bethlen-alapítvány elfogadása? Ismét próbáljak ahhoz folyamodni? Nem tudom hányadszor? Telefonálok Mártonnak, nincs bent, de visszahívott. Pozsgay már régen igent mondott, de éppen most távoli külföldön van. Ők mindketten mindent megtettek. Nem tudja ő sem, ki van ellene. És miért? Hol akad el? Újra elmondom, sürgős, siessenek, Gyula tudna még örülni a megalapításnak, nagyon fontos akármi kis öröm a számára, annyi mindenben csalódott már, nem akar élni. Vagy talán ha a folyóirat-engedélyt megadnák, legalább azt! – De nem bízik már semmiben. „Ezek a dolgok gyilkolnak, ezek fognak engem elpusztítani...” – mondja. Újra emlegeti az öngyilkosságot. Fölmenni tudna még a szomszéd ház (ez a Kútvölgyi-kórház) VI. emeletére – mondja, onnan levethetné magát. – De csak velem együtt, mondom erre már én kétségbeesésemben.

A mai nap étel-italfogyasztása:

1 $\frac{1}{2}$ dl tejeskávé
 2 falat sonkás kenyér
 1 dl vitamin
 $\frac{1}{2}$ dl tejbedara
 $\frac{1}{2}$ dl boros víz

Délben 1 liter infúziót kap, benne „erősítő” Brumalycint és fájdalomcsitítókat.

$\frac{1}{2}$ 8-kor a szokásos fájdalomcsillapítók

$\frac{1}{2}$ 9-kor Dolergan-injekció, fél adag

És az egész napon át természetesen Tagamet, ezt már külön nem jegyzem fel

Április 9., szombat

Nyugtalan éjszaka. Több ízben föl akart kelni – fölültettem, megnyugodott.

- 2 dl kamillatea
- 1 dl tejbedara
- 2 dl tejeskáv
- 3 falat vajás-lekváros kenyér
- 1 dl vitamin
- 1 1/2 dl boros víz

9 órakor a szokásos csillapító injekció izomba (Margitka)

Délben még telefonáltam Rétságinak, hogy nagyon aggódom, olyan keveset eszik, lefogy, elgyengül. „Ennyi étel elég egy ilyen fekvő betegnek.” (Az orvosoknak beszámoló a napi étkezéséről.) „Nem látok semmi okot, hogy ne gyógyulhatna meg.” „Mindent, amit hajlandó megenni, ehét, és ihat, amit akar” – mondták az orvosok a konziliumon. Bort is, whiskyt is – sőt Wabrosch maga hozott whiskyt Gyulának. De ő egyszer-kétszer ivott csak egy keveset, azt is nagyon fölvezve. Bort is éppen csak annyit kívánt a vízbe, hogy valami íze legyen. Pécsi cirfandlit és tihanyi vörös- és fehérbort hozott Ika neki, két kedvenc borát. De alig fogyott belőle.

Április 10., vasárnap

Nyugodt éjjel.

- 2 dl kamillatea
- 1 1/2 dl tejbedara
- 1/2 9-kor infúzió, 1/2 liter fájdalomcsitítókkel, antibiotikummal
- 2 1/2 dl tejeskáv
- 6 falat vajás-lekváros (házi barack) kenyér
- 11 órakor újra fájdalmak, újra a gyógyszerek, dupla Demalgon
- 1 dl vitamin
- 1 1/2 dl húsleves egy tojássárgájával
- 1 1/2 dl boros víz
- 4 órakor újabb adag Nospa, Algopyrin, Demalgon izomba
- 5 órakor Depridol

A fölpolcolt párnákon magába mélyedve ül, mellette a széken én. Nem beszélünk, kábult, fáradt. A kezét nyújtja felém, összekulcsoljuk ujjainkat, csöndesen ülünk, lassan, nyugodtan elalszik. Örömnap, amikor nem kell infúzió, vagy csak kevés, ha sikerül elég folyadékot innia. Nehezen bírja az infúziót, ilyenkor gyakran kell a karját tartanom, hogy ne forgassa el.

Április 11., hétfő, „A költészet napja”

Hajnaltól nehezen lélegzik. Hívom az orvost, orvosságot ad (Diafilint?), rendbe jön.

- 1/2 deci kamillatea
- 1 deci tejeskáv
- 1 1/2 deci boros víz
- 1/4 3-kor fájdalomcsitító izomba
- 1/2 deci tejeskáv
- 3/4 4-kor csillapító újra, és Seduxen
- 1 deci boros víz

2 zacskó vér

 $\frac{1}{2}$ liter infúzió, gyógyszerekkel

10 órakor a szokásos fájdalomcsillapítók

Délelőtt a Bethlen-alapítvány ügyében felhívtam most Pozsgay Imrét. Ahogy kiderült, épp az utolsó pillanatban. Másnap reggel hosszabb időre megint külföldre utazik, de mielőtt elmegy, kiadja intézkedésre. Van hát lehetőség! Nem tudom, miért fűzők ennek a sikeréhez olyan nagy reményt, Gyulát ez még érdekli, még kérdezi. Annyi után, ami nem sikerült, annyi után, ami életkedvét elvette! A határon kívüli magyarok sorsa, a cenzúra, a folyóirat kérésének megtagadása. És szerte az országban majdnem általánosan *csökken a munkakedv, a munkaerkölcs*, sőt hogy minden téren *lejjebb, mélyebbre süllyed a becsületesség, az erkölcs*.

Április 12., kedd

Nyugodt éjszaka. Egyszer fölült – egyedül –, és egy ideig üldögélt. Ilyenkor mindig érdeklődöm, nincs-e szüksége valamire, de fáradt vagy kábult volt a beszédhez. Minden moccnására fölbredek, karkinyújtásnyira van tőlem. Azután fázni kezdett, betakartam, „visszaaludt”, ahogy a családban vele az újraelalvást nevezni szoktuk.

A mai napi adagok:

1 $\frac{1}{2}$ dl kamillatea

1 dl boros víz

 $\frac{1}{2}$ 3-kor csitítók izomba

1 dl boros víz

 $\frac{1}{4}$ 4-kor újra a szokásos csillapítók izomba1 $\frac{1}{2}$ dl boros víz

Diafilin (légzéskönnyítő)

1 $\frac{1}{2}$ dl boros víz

10 órától 2 zacskó (4-4 dl) vér

 $\frac{1}{2}$ liter infúzió, vitaminnal, gyógyszerekkel, tápanyaggal

Délután rossz a közérzete, sápadt. Fájdalmai kezdődnek. Hívom az ügyeletes orvost. Nincs: három helyre hívták, konzíliumra. Hívom Rétságit a szomszéd Kútvölgyiből. Nincs már a kórházban. Otthon sincs még. Hívom a körzeti rendelőből Ivánt, folyton mással beszéltem jelez a vonal. Rossz a telefon! (– utóbb derült ki). Kovács Józsefet próbálom elérni. Sem a kórházban, sem otthon nem található. Tíz napra berendelték katonai szolgálatra. Tíz napig itt hiányozni fog! Mit csináljak? Végre a János-kórház rendelőjéből sikerül orvost szerezni. Ő adja a lélegzéscsillapítót.

Április 13., szerda

Majdnem teljesen nyugodt éjszaka, csak gyakran ledobja a takarót; csöndesen újra meg újra visszateszem rá.

1 dl kamillatea

1 dl tejbedara

1 $\frac{1}{2}$ dl tejeskávét1 $\frac{1}{2}$ dl vitamin1 dl húsleves ($\frac{1}{2}$ tojással)2 órakor $\frac{1}{2}$ liter infúzió

Gyengül, nincs kedve élni, nem akar élni. „Meg akarok halni”, ismételteti, és „tudatvesztő” orvosságot kér. De azt nem lehet adni, mert remény van a gyógyulására,

bizonygatják az orvosok, s abból a tudatvesztéses állapotból már nem lehetne visszahozni. 3 órákor ismét vért adnak. Az első zacskóval félrement, az ér mellé, abba kellett hagyni. A második zacskóval sokat kísérleteznek a nővérek (éppen két kezdő van szolgálatban) és az ügyeletes orvos. Percenként csak egyet csöpöpent, s az is néhány perc múlva leáll. Végül kihúzták az injekciós tűt, s engedték Gyulát pihenni. Szabó József, Kovács József, akik mindig tudtak találni valahol vénát, ami elbirta még a vér- – nem átömlesztést – de legalább az átvételt, nem voltak ott. Az egyik hivatalosan külföldön, a másik katona (ahogy már említettem). Az osztályon emiatt is rengeteg az orvosok túlterhelése. Ráadásul Noszkay Aurél professzor vidéken volt, húga meghalt, intézkednie kellett. Próbáltam volna segítséget kérni Drobni Sándor tanártól, a kitűnő sebész főorvostól is, de lánya éppen akkor szült, mellette kellett lennie, eldönteni, császármetészszerű szükség-e vagy nem?

Gyula vacsorára megevett egy fél lágy tojást, megivott 2 deci boros vizet.

Milyen erős volt, és milyen szívósan birkózott meg az évtizedeken át fel-fellobbanó testi-lelki szenvedéssel.

Az orvosok előtt még mindig megpróbálta tréfába rejteni állapotát. Hogy vagy? – kérdezték tőle reggel a nagyviziten: „Egyre sanyarúbban.”

De engem már az utóbbi napokban alig engedett el maga mellől. A kamillateát, a tejbedarát már nem én mentem megfőzni a konyhába; a nővérek készítették el és hozták be. „Ne menj el”, „Maradj itt”, mondta, ha valamiért ki akartak hívni. Csak amikor Ika naponta ott töltött egy-két órát apja mellett, szaladtam ki telefont intézni. (Mert a benti még mindig vagy már újra „rossz” volt, igen elkészerítő hatással Gyulára. „Még egy telefont sem tudnak rendben tartani, mi lesz itt? Így süllyed a munka nívója?”)

Április 14., csütörtök

Az éjszakát végigaludta. Félálmban egyszer-kétszer följajdult: „Jaj, Flórikám.” „Ments meg.” Mellette ülök, a lecsúszott takarót újra meg újra ráteszem. Pezsgőt kért. Reggel telefonáltam Ikáknak, hozzon.

A mai étkezése:

1 1/2 deci boros víz
 1 deci boros víz
 1 1/2 deci kamillatea
 1 kefir (2 deci)

Rétságival és Wabroschsál Aczél György jön be látogatóba. Gyula szégyelli, hogy őt ilyen „elesetten” lássák. Humorának utolsó szikrája még fellobban. „Összeszedi” magát, beszélget. A „hogyan vagy”-ra „Mint hal a homokon” feleli. Majd ellankad. Elhallgat.

*

Vizsgálatok. A gyomorvérzés erősödik, a tegnapi vérpótlás sem sikerült. Később jön Iván.

1 deci vitamin
 1 deci pezsgő (Wabrosch hozta, Iván bontja föl az üveget). Majd még 1 deci pezsgő. (Szabó Lőrincnek is pezsgőt vitt utolsó italul Gömöri professzor.)

A gyomorvérzés erősödik. Gyula gyengül.

Elrendelik a vérátömlesztést. A János-kórház központi intenzív osztályáról jön az egyik itteni urológussal, Vanik (?) doktorral egy egész csoport szakember. Szép tiszta

fehér köpenyben, „kackiás” zöld sapkában. Egy főorvosnő, egy szakorvos, még egy férfi (orvos?) és egy nővér. Rokonszenvesek, biztatók. Hatalmas tálcán hozzák a steril eszközöket. A nyakhajlatban kipreparálnak majd egy eret – vénát –, kanült tesznek bele, s azon át „kényelmesen” megy az érbe a vér.

Nagyon kedvesen megnyugtatnak. Ismerik Gyula írásait, becsülik őt. A legjobban megy majd minden, rutinmunka, naponta sokat csinálnak. Aggódok. Pedig tudom – úgy tudom, szakorvosoktól is, tapasztalatból is –, hogy ez valóban nem veszélyes, alig fáj, és rövid időt vesz igénybe. Miért félek mégis? Gyula nem fél. Én nagyon aggodom. Nagyon féltem őt. Mióta a kórházban vagyunk, kapaszkodom a földiek, az orvosok biztatásaiba. De könyörgök, ittlétünk alatt is könyörögtem – hányszor! – a léteztülakhoz is Gyula életéért.

Az orvosok keresnek injekciós tűvel kipreparálható „vivóeret” (vénát). Próbálják, nem találnak. „Szűkeek, laposak a vénák.” Próbálják egyszer-kétszer-háromszor. A szívas után van vér a tűben, de artériás („veróér”) vér. Kísérletet tesz maga a főorvosnő is. Artériából szívódik csak föl a vér. „Ne hagyj, Flórikám” – jajdul föl Gyula. Odasietek. Kérem a főorvost, ne kísérletezzenek tovább. Úgy látszik, valóban úgy van, hogy nem található a vénák. Nagyon sajnálják, valóban így van. Udvariasan az ajtóhoz kísérem őket. Gyula utánam szól: „Ne menj ki, maradj itt.”

Ebédre és közvetlen utána:

$\frac{1}{2}$ lágy tojás, 2-3 kanál spenót
 I $\frac{1}{2}$ deci boros víz
 $\frac{1}{2}$ deci pezsgő
 I deci víz
 $\frac{1}{2}$ deci víz

3 óra körül jön az érsebész (Drexler) főorvos, a könyökhajlatban keres és talál egy vékony kis vivóeret (vénát), s abba helyez egy hasonlóan vékonyka csövecskét. Ezt a karon kétoldalt jól odaerősíti, ezen át csöpög a vér. Nem szabad kivenni, mert a gyomorvérzés nem állt el, a vért föltétlenül pótolni kell. Az elfolyó vér és a „zacskó-vér” versenyeznek?! Egy zacskó vér négy óra alatt csöpög le.

Egész éjszaka cserélni kell a friss vért.

Erzsike – ő is a legjobbak közé tartozik – az ügyeletes nővér, pontosan jön négyóránként, új vért hoz. Nem állhat meg a véradás egy percre sem. Folyadékot is kell, kellene innia, sokat. Már csak rengeteg rábeszélésre hajlandó inni, este még egy-két deci boros vizet. Éjszaka, az utolsó éjszakája. Ő érzi-e? Sejtí-e? és szembenéz vele?! Én nem sejttem. Az orvosi biztatások hatására – remélek.

Este még elalszik. Majd fölriad, kéri, hogy húzzam ki az injekciós csövet a karjából. – Nem lehet, kérem a türelmét (fogom a karját), a vérnek folyni kell.

„Menjünk el innen.” „Vigyél el innen, Flórikám.” – Elviszlek. De most nem lehet, éjszaka van, majd reggel, az orvosok segítenek.

„Nem tudnak segíteni, csak a halál.” Nyugtató szavaimra csendesen elalszik.

Április 15., péntek

Egy kezdő, talán még nem elég gyakorlott orvos az ügyeletes. Kora reggel bejön, babrál a csövecske körül. Hátával takarja Gyulát, nem látom, mit csinál.

Megfordul. Kezében – tartályban 5-6 „pipetta”, színültig vérrel. – Minek vett ki ennyi vért? – kérdezem rémulten és kétségbeesetten. Órák alatt sem pótlódik. „Kell a vizsgálathoz” – feleli. De ennyi? Mikor fog ez pótlódni?

Mai reggelije:

1 1/2 dl kamillatea

később egy kevés pezsgő, néhány korty

Jön a nagyvizit. Noszkay (amióta megjött vidékről, ma van bent először), Wabrosch, Szolnoki és néhány fiatal orvos, nővérek, köztük Margitka, az egyik legkedvesebb ápolónő.

Az első eset, hogy Gyula nem vesz tudomást róluk. Kinyitja szemét, a kérdésekre nem válaszol, újra lehunyja.

Nem sokkal azután, hogy elmentek (ez volt az utolsó szoba, ahova belátogattak), Gyula egy-két jajt mond, vagy csak mélyet sóhajt? – mellette ülök, fogom a kezét –, kérdésemre, mi baj van?, azt feleli: „a halál”. „Fölkelek, menjünk el.” „Nagyon rosszul vagyok.”

Kirohanok orvosért. Éppen a folyosón az ajtó előtt halad el Szolnoki, az osztályos orvos, vagy ügyeletes? Majdnem nekimegyek, kezében a szokásos fájdalomcsillapító.

Beadja a vénába.

Gyula megnyugszik, csendesen elalszik. Nyugodt, szép sima az arca. Alszik. Szolnoki nem megy ki a szobából. Bejön Margitka, az ügyeletes nővér, bejön Wabrosch, majd Noszkay. Valaki szólhatott nekik. Leülnek. Az orvosok ott ülnek, hallgatnak.

Gyula újra egy-két mélyebb lélegzetet vesz, teste hirtelen hosszan kinyúlik. Szeme lehunyva, arca sima, nyugodt. Alszik tovább. Senki nem szól semmit.

Kérdezem Wabroscht (de remeg a hangom): – Ugye, Gyula csak alszik? – Nem felel senki.

Újra kérdezem: – Ugye, föl lehet őt ébreszteni? Csak alszik?

Wabrosch, egy kis szünet után: „Meghalt.”

Tíz óra tíz perc, mondja valaki.

Szemhéja nem nyílik föl, álla nem esik le. Már szobor? Az a fájdalom tör rám, ami halálomig nem fog elhagyni.

Margitka kihúzza az injekcióstűt a karjából, leteríti őt egy lepedővel.

Telefonálok Ikának, jöjjön be, de ne hozzon semmit. Taxin jöjjön, ne vezessen most kocsit.

Ott ülünk Ikával Édesapja mellett, némán nézzük a mozdulatlan – alvónak látszó – szép, nemes, nagyon szép arcot. Amíg csak el nem viszik őt egy koporsóféle, hosszú, fekete ládában.

*

Sírfelirat:

„Jó volna hinni, persze: itt

őt fedi por, nem verseit,

nem elveit,

s fölszáll, ha zeng a Harsona

e sírból bár egy halk sora!”

(Illyés Gyula:

A FÉRFI,

AKI ESZMÉNYEKET VÉLT VÉDENI

EGY ÉLETEN ÁT)